

ERFGOED

E5

Verhalen uit het dorp

Pijnacker - groep 5

Algemene informatie

<i>Doelgroep:</i>	Groep 5
<i>Tijdsduur:</i>	3 lessen, 2 van 40-50 minuten, 1 buitenles.
<i>Bijzonderheden:</i>	in les twee gaan jullie het dorp in, mét een camera (het mobieltje van de leerkracht kan hiervoor dienst doen).

Een lesproject over dorpsgeschiedenis, verhalen, herinneringen en 'erfgoedplekken'.

Begrippen: herinneringen, verhalen, bewaren, archief, erfgoedplekken.

Tip

Je kunt met deze lessenserie goed aansluiten bij andere vakken/leergebieden.

- Het vak geschiedenis ligt voor de hand. In veel methodes wordt in groep 5 deze periode behandeld.
- Denk ook eens aan taal. Verhalen vertellen en herinneringen op schrift stellen staat centraal in dit project. Je kunt, als je wilt, boeken in de klas halen (zie les 1) en zo een link leggen met de plaatselijke bibliotheek en wat daar allemaal te vinden is.
- In de laatste les maken de leerlingen een aantal posters rond hun herinneringen en erfgoedplekken. Je kunt hen ook op een meer kunstzinnige, beeldende wijze hun herinneringen vorm laten geven.

LES 1

een verhaal van vroeger

Tijdsduur:	40-50 minuten
Kijken:	5-10 minuten
Doen:	30 minuten
Verwoorden:	5 minuten

Begrippen:	herinneringen, verhalen doorvertellen en vastleggen, archief.
Materialen:	<ul style="list-style-type: none"> • de afbeeldingen op de PowerPoint • het verhaal in deze handleiding.

Tip

De bron van de verhalen is het boek *Sloten verhalen in Pijnacker en Delfgauw* van Anton Stig. Het ligt in de bibliotheek en in dit boek kun je ook andere verhalen vinden en oude foto's. In de bibliotheek zijn nog meer boeken van Pijnacker, met foto's. Je kunt deze boeken in de klas halen voor de leerlingen om in te bladeren en te kijken.

KIJKEN!

Laat **dia 1** zien: een oude foto van de Oostlaan. Praat er even over met de leerlingen. Hoe kun je zien dat dit een oude foto is? (de kleuren van de foto, de kleding van de mensen.) Herkennen zij de Oostlaan hierin? Er is hier wel veel veranderd. Zelfs het water (rechts) is er niet meer. Het gebouw (maalderij Ons Doel) is er ook niet meer. Als wij geen foto's en verhalen zouden hebben, zouden we niet meer weten hoe het er vroeger uitzag. De foto van **dia 1** staat op de website van het Historisch Genootschap Oud Pijnacker (<http://www.hgop-pijnacker.nl/index.html>) Kijk op de site voor meer oude foto's en ansichtkaarten.

DOEN!

Vertel dat je verhalen en herinneringen over Pijnacker gaat voorlezen. In het verhaal staat in **rood** af en toe een verduidelijking of een vraag of opmerking om het verhaal te verlevendigen of naar het nu te halen.

Introductie

In het boek *Sloten verhalen* zijn verhalen en oude foto's over Pijnacker verzameld.

Dingen die niet zo erg lang geleden zijn gebeurd, kunnen we vragen aan oude mensen die het hebben meegemaakt. Als dingen heel lang geleden zijn gebeurd, dan moeten we maar hopen dat ze zijn opgeschreven, zodat wij erover kunnen lezen. Belangrijke papieren en foto's worden bewaard in het archief. Een archief is een groot gebouw waarin alle belangrijke papieren en foto's en kaarten van een stad (of dorp of gemeente) worden bewaard. Op **dia 2** zie je een stukje van een archief van binnen. Alles zit in kartonnen dozen.

Verhalen over de Laanvaart

Vroeger, toen er nog geen auto's en vrachtwagens waren, kon je spullen vervoeren met een handkar, met paard en wagen, of met de boot. In en om Pijnacker woonden veel tuinders (nog steeds trouwens). De tuinders brachten hun producten met een veilingschuit naar de veiling. De veilingschuit was een speciale boot, zonder motor! De tuinders moesten de boten zelf 'bomen'.

Kijk samen naar **dia 3**! Hier zie je tuinders die hun schuiten 'bomen': ze duwen ze voort met lange stokken. Vanaf de kant en vanaf de boot. Op de schuiten staan kratten, daar zitten de groenten in.

Maar zo'n 60 jaar geleden zag je niet veel boten meer. (Maar je zag ze nog wel. En 60 jaar: dat is niet zo heel lang geleden. Hoe oud zijn bijvoorbeeld de opa's en oma's van de leerlingen? Mensen die die boten hebben gezien, of ermee gewerkt, leven nog steeds) Steeds meer tuinders gingen vrachtwagens gebruiken. Meneer Sonneveld, die bij de veiling werkte, schreef in 1960: 'Er is in een paar jaar heel veel veranderd. Niemand kon dit zien aankomen. Paard en wagen zien we niet meer. En wat was het vroeger toch prachtig, als een mooi opgeladen schuit en verschillende soorten groenten met handkracht voortbewogen door de veiling heenvoer, zonder motorgeronk en zonder benzinedampen!' Op **dia 4** zie je hoe die boten inderdaad door het veilinggebouw naar binnen voeren.

Dwars door Pijnacker liep de Laanvaart (Nu: de route langs de Oostlaan en de Westlaan. Hij sloot aan op de Pijnackerse vaart, die is er nog). Deze vaart werd gebruikt door de tuinders met hun veilingschuiten. Toen er steeds meer auto's en vrachtwagens kwamen, werd de weg die langs het water liep, te smal. Het was bijna onmogelijk voor twee vrachtwagens, als die elkaar tegenkwamen, om elkaar te passeren. En dus zeiden de gemeente en de ANWB in de jaren 1940 (hoe lang geleden is dat?), dat het water gedempt moest worden. Dempnen betekent dichtgooien. Als het water weg was, konden ze de weg breder maken. Veel mensen vonden dat een goed idee. De mensen waren de verkeersdrukte in het centrum van Pijnacker helemaal zat. 'Het is een dagelijkse ergernis', stond er in de krant.

Maar niet iedereen was er blij mee. Er waren nog steeds tuinders die hun producten met de schuit vervoerden. Moesten zij nu ook een vrachtwagen gaan kopen? Ook waren er winkeliers langs de Laanvaart die boos waren. Ze waren bang dat ze minder zouden verkopen als het water werd gedempt.

In 1969 begon het werk. Met vrachtwagens werd er heel veel zand naar de vaart gebracht, en met dat zand werd hij dichtgegooid. De krant schreef in 1970: 'Pijnacker in de rotzooi'. Het hele dorp lag vol modder van de werkzaamheden, de wegen lagen open, maar, zei de krant: 'het dempen gaat door!'

Kijk samen naar **dia 5**². Op deze foto zie je hoe de Laanvaart wordt gedempt, kinderen spelen in het zand, er is al geen water meer in de vaart. Op de achtergrond zie je het gebouw van de tuinbouwcoöperatie Ons Doel, uit 1912. Op **dia 1** zag je dit gebouw ook. **Dit gebouw stond waar nu zo'n beetje het eind van de Oostlaan is. Dit is nu allemaal verdwenen.**

Dat is nu al weer heel wat jaren geleden. Maar nog steeds zijn er mensen die zeggen: 'Laanvaart dempen? Dat hadden ze nou nooit moeten doen.'

De schrijver van het boek waar dit allemaal in staat (Anton Stig), vertelt ook over zijn eigen herinneringen aan de Laanvaart. Hij schrijft: 'Ik heb in mijn jeugd nog in de Laanvaart gevist! Wat was het een mooie vaart, die echt bij Pijnacker paste. Als klein jochie aan deze waterkant gezeten, heb ik ze regelmatig met bewondering bekeken: met groenten volgestapelde schuiten op weg naar de veiling, die Pijnacker toen nog had. Als je geluk had, mocht je als opstapper op zo'n schuit mee. Soms zelfs tot in het oude veilinggebouw. Ook heb ik op de Laanvaart mijn eerste (en laatste) schaatswedstrijd gereden. Op roestige houten schaatsen, struikelend over een paar losse veters was ik die dag kansloos.'

En dan weet hij ook nog van het 'ijsje piepen' op de Laanvaart. 'Als het water daar al een beetje hard was, dan liepen de stoerste gasten daar gebroederlijk schouder aan schouder (**naast elkaar**) overheen. Dan zag je het scheurende ijs vervaarlijk onder hun voeten golven. Meestal goed voor een paar natte poten. Met de katholieke jongens- en meisjesschool vlakbij wist elke ijspiepende dorpsheid dat hij van alle kanten een geïnteresseerd publiek had.'

VERWOORDEN!

Verwoord-leerdoelen

- De leerling kan aan de hand van oude foto's verschillen tussen toen en nu opnoemen
- De leerling kan vertellen dat gebeurtenissen die zijn vastgelegd zijn in woord of beeld, nog vele jaren later 'herinnerd' kunnen worden.

Reflectie

- Wat hebben we gedaan?
- Waar kon je aan zien dat de foto's oud waren?
- Waarom bewaren we verhalen en herinneringen (van oude mensen)?
  - ▶ Hier hebben we het niet expliciet over gehad. Laat de leerlingen zelf antwoorden bedenken: waarom is het belangrijk om herinneringen, geschiedenis te bewaren en door te geven? En vraag ook: vind jij dit zelf belangrijk? Waarom wel of niet? Deze vraag komt terug als afsluiting van alle drie de lessen.
- Waar worden belangrijke papieren en foto's van het dorp bewaard?

Ten slotte

Vraag de leerlingen na te denken over plekken in het dorp. Kennen zij plekken (huizen of andere gebouwen, een pleintje, een boom, een park, een bankje) waar zij een verhaal bij hebben? Het kan gaan om:

- een plek waar ze iets beleefd hebben
- waar ze altijd samenkomen of –kwamen
- waar ze graag spelen of speelden
- waar iets gebeurd is dat ze gehoord hebben
- waar ze zelf niet binnen (kunnen) komen (een bijzonder gebouw bijvoorbeeld) maar waar ze gedachten of fantasieën bij hebben
- een verhaal van zichzelf of een verhaal dat ze gehoord hebben van een ouder, opa, oma, buurman of –vrouw

Geef hen als huiswerk mee om hierover na te denken of dit eventueel aan een ouder of ander ouder persoon te vragen. In de volgende twee lessen hebben jullie deze plekken nodig, dus besteed hier echt even aandacht aan.

Let op: die verhalen hoeven beslist niet waar (gebeurd) te zijn. Het gaat om verhalen, eventueel fantasieën, niet om feiten (hoewel feiten niet verboden zijn).

¹ De bron voor deze foto is: Coöperatieve Groenteveiling vereniging Pijnacker en omstreken. Hij staat in het boek Sloten verhalen in Pijnacker en Delfgauw.

² De bron voor deze foto is: Gemeentearchief Pijnacker Dienst Gemeentewerken, Gemeentearchief Delft. De foto is ook op internet te vinden.

LES 2

nieuwe verhalen in ons dorp

Tijdsduur: afhankelijk van hoe je het aanpakt – eventueel splits je deze les in 2 delen: deel 1 inventariseren, deel 2 erop uit
Inventariseren: 20 minuten
Doen: afhankelijk van de afstanden tot de plekken
Verwoorden: 5 minuten

Begrippen: herinneringen, erfgoedplekken
Benodigdheden: een print van de foto van de PowerPoint (dia 1 en/of 5)

INVENTARISEREN!

Haal terug wat er de vorige les is gedaan. Je hebt herinneringen verteld van oude dorpsbewoners en foto's van het dorp laten zien die daarbij horen.

Vervolg met de eigen plekken. Hebben de leerlingen nagedacht over eigen plekken waar ze een verhaal bij hebben of kennen (en/of hebben ze verhalen gehoord van ouders, opa/oma/ouder buurmens)?

Inventariseer de plekken en maak samen met de leerlingen een top 3. Het is het beste als de top 3 bestaat uit plekken waar meerdere leerlingen verhalen, fantasieën of herinneringen bij hebben.

NB: zijn er leerlingen die helemaal geen verhaal en geen plek hebben? Zij kunnen in les 3 aan de slag met een verhaal uit Sloten verhalen – zie les 3 'alternatieve opdracht'.

Bepaal daarna de beste route om vanuit school naar de 3 plekken te gaan en naar de Oostlaan.

DOEN!

Nadat je de beste route hebt bepaald, ga je met de leerlingen langs de plekken die zij hebben uitgekozen. In willekeurige volgorde:

- Ga naar het eind van de Oostlaan. Neem de foto('s) mee (print). Bekijk met de leerlingen het enorme verschil met vroeger. Is er bijvoorbeeld nog iets te zien dat op de foto van de Oostlaan lijkt? Wat is er in de plaats gekomen van de maalderij? Kunnen ze zich voorstellen waar het water liep? Vergelijk oud met nieuw. Laat de leerlingen de plek echt in zich opnemen. Wat is leuker of beter of mooier? Waarom? De oude of de nieuwe situatie? Maak foto's van de situatie zoals die nu is.
- Bezoek de plekken van de leerlingen. De leerlingen die hier verhalen bij hebben of kennen, vertellen die ter plaatse. Misschien dat andere leerlingen hierdoor op ideeën komen en zich ook dingen herinneren, nieuwe verhalen of aanvullingen hebben. Als alles is verteld, maak je foto's van de plek, eventueel met de leerlingen die er een verhaal bij hadden.

 Tip: je kunt enkele leerlingen aantekeningen laten maken van hoofdpunten uit de verhalen.

VERWOORDEN!

Terug op school

Verwoord-leerdoelen

- De leerling kan een verband leggen tussen plekken en verhalen of herinneringen

Reflectie

- Wat hebben we gedaan?
- Hoe vond je het om de oude met de nieuwe Oostlaan te vergelijken?
- Is het voor jou anders nu je het verhaal hebt gehoord en de oude foto's gezien? Hoe komt dat?
- Welke plek van de andere (jullie eigen) plekken vond je het leukst? Waarom?

LES 3

wij bewaren onze verhalen

Tijdsduur: 40 minuten
Kijken: 5 minuten
Doen: 30 minuten
Verwoorden: 5 minuten

Begrippen: erfgoedplekken, verhalen doorgeven en vastleggen

Benodigheden:

- de foto's van de plekken van de leerlingen
- materiaal om posters te maken

Vorbereiding voor de leerkracht:

zorg dat je de foto's van de plekken op het digibord kunt laten zien én zorg dat je er prints van hebt gemaakt.

KIJKEN!

Kijk samen met de leerlingen naar de foto's op het digibord en haal even terug wat jullie vorige les gedaan hebben. Verdeel daarna de leerlingen in groepjes die zich aan een van de plekken willen verbinden. Geef ieder groepje de print(s) van de foto's van hun plek (gebouw, boom, bankje...).

DOEN!

De groepjes maken een poster van hun plek. Ze plakken de foto('s) van de plek op de poster. Leerlingen schrijven verhalen en herinneringen aan de plek op losse blaadjes. Die plakken ze op de poster. Je kunt alle groepjes aan 3 posters laten werken (met later dingen opplakken kan dat wel) maar je kunt ook meerdere posters van dezelfde plekken laten maken.

Alternatieve opdracht

Je kunt eventueel een groepje de opdracht geven om een poster te maken voor de Laanvaart met oude en nieuwe foto's van de Laanvaart/Oostlaan en een samenvatting van het verhaal van les 1, waar je een print van maakt. Misschien zijn er leerlingen die helemaal niets kunnen bedenken van eigen verhalen, voor wie dit een leuk alternatief is. Zij kunnen erbij schrijven wat ze van dit verhaal vinden en hoe ze de Laanvaart/Oostlaan oud/nieuw ervaren hebben. Deze poster kan bij die van de anderen gehangen worden.

Hang de posters op en loop erlangs met de leerlingen. Bespreek de posters. Zijn de plekken die in de vorige les zijn bedacht en bezocht, bijzonderder nu we al die verhalen aan elkaar hebben verteld en ze hebben opgeschreven?

Aan het einde van de schooldag kunnen de leerlingen hun ouders en/of opa's en oma's de 'nieuwe erfgoedplekken' presenteren. Misschien komen er dan nog wel meer herinneringen los van de oudere mensen. Zo zie je dan dat herinneringen weer andere herinneringen oproepen en dat je al pratend en delend samen het erfgoed 'maakt'.

VERWOORDEN!

Verwoord-leerdoelen:

- De leerling kan een verband leggen tussen plekken en verhalen of herinneringen
- De leerling kan het verband leggen tussen verhalen vastleggen en deze doorgeven

Reflectie

- Wat hebben we gedaan?
- Hoe vond je het om de verhalen op te schrijven en te presenteren?
- Vind je het belangrijk dat jullie verhalen bewaard worden? Waarom wel of niet?
- Hoe zou je het vinden als kinderen over 100 jaar jullie verhalen lezen?

Haal ten slotte terug dat je na de eerste les hebt gevraagd: Waarom bewaren we verhalen en herinneringen (van oude mensen)? Waarom is het belangrijk om herinneringen, geschiedenis te bewaren en door te geven? Vind jij dit zelf belangrijk? Waarom wel of niet?

De leerlingen hebben hier toen eigen antwoorden bij gegeven. Vraag, ter afsluiting van dit project, of iemand hier nu een ander of uitgebreider antwoord op zou geven. Zo ja: waardoor is jouw mening veranderd?